

BRONQUI, pres del ll. *bronchium* i aquest del gr. *βρόγχιον*, id. □ 1.^a doc.: *bronquios*, 1839, Lab.; *bronquis*, 1868, *SLitCosta*.

DERIV.: *Bronquial* [1839, Lab.]. *Bronquitis* [1868, *SLitCosta*].

CPT.: *Bronco-*: forma prefixada de *bronqui* (derivada del gr. *βρόγχος* 'tràquea artèria', del qual *βρόγχιον* és diminutiu grec), que es combina amb diferents mots grecs formant cpts. com +*broncotomia* [1839, Lab.]; +*broncòtom* [1868, *SLitCosta*]; *broncoectàsia*, *broncofonia*, *brnccorràgia*, *brnccorraea*, *brnccoscopi*, *brnccostenosi*; *brnccopneumònia* [DFa.].

Bronquina, *brnccuinós*, V. *brncc* *Bronquitis*, V. *brncc* *brncc* *Bronsa*, V. *brncc*

BRONTO-, forma prefixada del gr. *βροντή* 'tro': *brnccògraf*, *brnccòfòbia*, *brnccologia*, *brnccòmetre*, *brnccosaure*.

BRONZE, pres de l'it. *brónzo* id. (del qual van manllevar-lo també les altres llengües romàniques); l'origen d'aquest mot italià és incert, però és probable que vingui del ll. AES BRÜNDÜSI 'bronze de Bríndisi', famós pel que es feia en aquesta ciutat d'Itàlia. □ 1.ª doc.: *brnccso*, 1505; *brncczo*, 1533; *brnccze*, 1558.

La documentació en català comença un poc abans que en les altres llengües romàniques, fora d'Itàlia: «falconets de *brnccso* --- e spingardes», armes que es feien d'aquest metall, en un doc. de 1505, publicat en el llibre sobre el *Feudalisme* a Eivissa, per Dr. I. Macabich (41). Alart cita *brncczo* en l'*InoLlCat.* en un d'Elna de 1533; *AlcM* en dona d'altres de la grafia *brnccso* de 1543 (Sóller) i 1546 (d'un «castell català»); l'any 1558 n'hi ha un de *brnccze* a Ciutadella (veg. *REBENTAR*), *BABL* II, 78, i un altre de la forma en -o en el *Manual de N. Ardits* de Barcelona.¹

En cast. apareix un poc més tard: *brncczo* el 1534, i la moderna forma en -e, de terminació acatalanada, es troba des de poc abans, el 1522; tenint en compte aquesta forma en -e i el fet que el primer que usa el mot en aquesta llengua és el nostre trànsfuga Boscà (en la seva trad. del *Cortegiano* de Castiglione), així com l'anterioritat de la documentació catalana, es veu clarament que el castellà rebé el mot per mitjà del català.

Al fr., on es troba primerament el 1511,² li degué arribar directament d'Itàlia. En aquest país apareix des del S. XIV i sobretot, de primer, en diverses ciutats del Nord del país: llavors, repetidament, en una variant *brnccdo*; la dada més antiga sembla ser de Verona, de l'any 1330, en la forma llatinitzada *brnccdum*.³

Pel que fa a l'origen remot, segurament s'haurà d'abandonar la derivació del persa *piring* o *birinğ* 'coure' tenint en compte la impossibilitat fonètica: ningú no ha indicat fins ara cap camí vàlid per salvar-la.⁵

Berthelot, *Journ. des Savants*, 1888, 675-8 (cf. 60

Rom. XVIII, 190), va cridar l'atenció sobre el grec *βροντήσιον*, que en un manuscrit alquímic del S. XI apareix en forma inequívoca i repetida com a nom del bronze (segons Berthelot l'original pertanyia potser al S. VIII o IX); i fundant-s'hi va proposar de derivar-lo del ll. *aes Bründüsi* 'bronze o coure de Bríndisi', ciutat que ja era famosa per aquest metall en temps de Plini (*aes Brundusinum* o *Brundusiacum*), comp. *aes Cyprium* 'coure de Xipre' que ha donat el nostre *COURE*. També veig que en el famós Gerardo da Cremona, +1187, *mortarium Brundisii* significa 'morter de bronze' (*Isis* XII, 45), que, tractant-se d'un naturalista tan savi en coses d'alquímia i tan antic, sembla reforçar l'autoritat de les fonts citades per Berthelot.

Alguns han replicat que l'accent s'oposa a fer venir *brnccze* de *Bründüsi* o *aes Bründüsi*; si saben llatí han de veure que ací cal un genitiu i que aquest era *Bründüsi* (o *aes Bründüsi*) segons la morfologia llatina més antiga i clàssica. Resta certa dificultat pel fet que cap dels noms medievals de la ciutat en qüestió representa el vocalisme *Brundusium* sinó només *Brindisium* (it. *Brindisi* —i observem-hi l'accentuació—, cast. ant. *Brindez*, fr. ant. *Brendis*, cat. ant. *Brandís*, b. gr. *βρεντήσιον*, *βρενδέσιον*). Tanmateix no veig inversemblant d'admetre que per al nom del metall els naturalistes vagin conservar la forma clàssica.

Mereix atenció el suggeriment de Spitzer (*BDC* XI, 119; *ZRP* XLVIII, 95) que creu que es tracta d'una denominació onomatopèica, fundada en el so que el «bronze sonorós» fa sentir quan el baten o copegen: llavors el prov. *brncczi* 'brncczir com una pedra llançada amb fona', cat. *BRUNZIR*, mall. *brncczo* 'fona', en lloc de venir de *brnccze* per comparació amb aqueix so (com admet per a aquell el *FEW* I, 373b) serien onomatopèies paral·leles; cf. l'angl. *brass* 'bronze', que sembla ser derivat de l'arrel del b.-al. mj. *brassen* 'fer remor' (veg. Kluge-M., s. v. *brachsen*, i cf. ací en *BRASA*). No obstant, en el cas de *brnccze* aquesta conjectura es podrà deixar en segon lloc tenint en compte que Berthelot va documentar perfectament l'ús de (*aes*) *Brundusi* en Plini, i el del b. gr. *βροντήσιον* en el S. IX al més tard.

La forma amb -o ha seguit usant-se després del període inicial en llocs diversos, no sols a les tres Balears, com diu *AlcM*.⁶ *Brncczo* en OPou, *TbPu.* (1575), p. 184; «hi havia un pi: / la soca n'és de *brncczo*, la rama d'un or fi ---», Milà, *Romll.*, 532D.

DERIV.: *Bronzar* o *brncczejar* [tots dos, Lab. 1839, però avui aquest és més corrent]. *Bronzenc*, *brncczer*, *brncczi*, *brncczina*, *brncczinar*. +*Bronzista* 'el qui treballa en bronze', d'on 'partidari de sagnar els malalts' [«ningú no se las pot haber que jo sigui *brncczista*: més aviat sempre tiro a no deixar corsecar massa a un malalt: bé prou que molts cops los abat la febra», a. 1874, Genís i Aguilar, *Julita*, p. 22]. Per a *brncczo*, mena de fona, veg. *BASSETJA*.

¹ Fàcilment se'n trobarien més. Careta, *Dicc. de Barbarismes*, p. 323, diu que *polija de brnccze* es